

Nr 5.

Ankom till Riksdagens kausli den 16 februari 1912 kl. 3 e. m.

*Betänkande i anledning af väckt motion om ändring af §§
1 och 2 i förordningen angående försäljning af brännvin.
(2:a Afd.)*

I en inom Första kammaren af grefve *Mörner* väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 42, hemställes, »att Riksdagen måtte besluta, att 1 och 2 §§ i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning af brännvin skola hafva följande ändrade lydelse:

§ 1.

1. Försäljning — — — — — (utskänkning).
2. Med brännvin — — — — — 25 procent.
Föreskriften i 2 § i 1 mom. afser dock endast egentligt brännvin,
hvertill icke räknas whisky.
3. Utöfver — — — — — stadgadt.
4. Angående — — — — — Kungl. Maj:t.

§ 2.

1. Brännvin, som icke är renadt eller hvars styrka öfverstiger 41 procent, får vid detaljhandel ej hållas till salu.
2. Ej heller — — — — — änne.»

Till stöd för detta förslag har motionären anfört följande:

»Nu stadgas i 2 § 1 mom. af gällande brännvinsförsäljningsförordning, att brännvin, hvars styrka ej uppgår till minst 35 proc. ej får vid detalj-

handel hållas till salu. Någon maximigräns för den tillåtna styrkan finnes däremot icke.

Det uppdrag, som gifvits den af Kungl. Maj:t den 17 november 1911 tillsatta kommittén för utredande af frågan om lokalt veto m. m., synes icke tydligt utmärka, att kommittén skall taga under behandling äfven frågan om ändring i ofvanberörda bestämmelser. I allt fall torde det på grund af kommitténs vidtomfattande uppgifter och den ordning, hvori dessa skola företagas till utredning, vara mycket ovisst, när eventuellt förslag i förevarande afseende kan vara att förvänta.

Jag anser emellertid lösningen af den, från revisionen af brännvinsförsäljningsförordningen i öfrigt alldeles fristående frågan om brännvinets alkoholhalt vara af synnerligen stor och under det öfriga nykterhetsarbetet alltför förbisedd vikt. För den, som icke ser nykterhetsrörelsens mål i en förbudslagstiftning, hvilken uppges skola undanröja frestelserna, utan i vårt folks uppfostran till *praktisk* nykterhet och förmåga att kunna öfvervinna frestelserna till rusdryckernas begagnande *till öfvermått*, synes en successiv sänkning af brännvinets alkoholstyrka utgöra det yppersta hjälpmedel för deras måls uppnående. Jag tillåter mig därför härigenom bringa denna fråga under Riksdagens pröfning och därvid föreslå, att Riksdagen redan nu måtte besluta, såväl att berörda minimigräns alldeles borttages som att en maximigräns infördes.

Angående dessa frågor tidigare behandling inom Riksdagen anhåller jag att få erinra om följande.

Hvad då först minimigränsen beträffar, ser det af utskottsutlåtandet vid 1853—54 årens riksdag verkligen ut, som om dylik gräns först infördes i syfte att motarbeta fylleriet. Att bestämmelsen var för sådant ändamål icke blott värdelös utan till och med skadlig, blef dock snart uppenbart.

År 1885 föreslogo olika motionärer, att gränsen skulle sänkas från dåvarande 46 proc. till 42 resp. 36 proc. Bevillningsutskottet ansåg emellertid den då stadgade gränsen böra bibehållas, »enär till förekommande af bedrägerier vid försäljningen någon viss minimistyrka i lag borde vara föreskrifven», men utskottet »saknat hvarje anledning att på utlåtanden af några sakkunniga personer grunda ett förslag om procentalets nedsättande till något visst lägre belopp.» Utskottets afstyrkande hemställan godkändes af Riksdagen.

Vid 1887 års senare riksdag föreslog bevillningsutskottet af eget initiativ gränsens sänkning till 40 proc. Förslaget afslogs af Andra kammaren. Däremot beslöt Första kammaren, efter förordande yttranden af dåvarande kontrollbyråchefen och dåvarande chefen för medicinalstyrelsen,

för sin del, att gränsen skulle sänkas ända till 35 proc. På grund af de skiljaktiga besluten förföll dock frågan.

Vid 1888 års riksdag föreslogo olika motionärer nedsättning till 40 resp. 35 proc. Bevillningsutskottet fann nu angeläget, att »den hos oss öfverdrifvet höga alkoholhalten nedsattes åtminstone något», och då en nedsättning till 35 proc. enligt utskottets åsikt vore »en alltför stor reform för att på en gång böra vidtagas», tillstyrkte utskottet, att minimigränsen måtte sänkas från 46 till 40 proc. Detta blef också Riksdagens beslut.

År 1904 återkom en af ofvannämnda motionärer, herr Wieselgren, till ämnet och föreslog sänkning till 35 proc. Han framlade till stöd för detta förslag en utredning, hvilken ännu erbjuder mycket af intresse, och till hvilken jag därför tillåter mig hänvisa. Bevillningsutskottet ansåg tiden för en ytterligare sänkning af ifrågavarande minimigräns då vara kommen och tillstyrkte förslaget, som äfven bifölls af Riksdagen.

Denna gräns infördes därpå i lagstiftningen genom förordningen den 9 juni 1905 och är ännu gällande.

Hvad därefter vidkommer införandet af en maximigräns för den tillåtna alkoholstyrkan hos det i detaljhandel saluhållna brännvinet, är att märka, att herr Wieselgren i sistnämnda motion år 1904 föreslog dylik gräns af 40 proc. Bevillningsutskottet afstyrkte motionen härutinnan och Riksdagen afslog densamma.

Under den sedan dess förflutna tiden har emellertid utvecklingen i nykterhetsriktning gått därhän, att det torde vara lämpligt och påkalladt att nu gå vidare på vägen mot åstadkommande af svagare brännvin.

Att en sänkning af brännvinets alkoholhalt måste anses såsom en åtgärd af stor betydelse för nykterheten, lär väl vara gifvet. Det förefaller obegripligt, hvarför den person, som af en eller annan anledning önskar förtära brännvin, skall tvingas att konsumera en så starkt alkoholhaltig dryck, att han, äfven efter förtärandet af en helt obetydlig kvantitet, kan, åtminstone under vissa förhållanden, blifva nästan omedelbart berusad, och att i allt fall i regel hans arbetsförmåga, speciellt till redigt tankearbete, blifver åtminstone tillfälligtvis mer eller mindre nedsatt. Den vederkvickelse, som förtärandet af en något svagare alkoholhaltig dryck, exempelvis vin, kan bereda dem, hvilkas lefnadsvanor och tillgångar hänvisa dem till sådana jämförelsevis dyrare drycker, blir nu faktiskt förmenad den stora, hufvudsakligen af kroppsarbetare bestående allmänheten, för hvilken brännvinet är den vanliga och lättast tillgängliga motsvarande drycken. Spritstyrkan betecknar sålunda i viss mån en klassskillnad. Den stora allmänheten kan nämligen sägas nästan sakna någon

dryck med alkoholhalt mellan 7 och 35 à 40 proc. För den del af arbetsklassen, som icke redan kommit därhän, att den blifvit van vid eller till och med känner sig vara i behof af en så stark alkoholhaltig dryck som det nuvarande brännvinet, gäller det alltså att antingen alldeles afstå från starkare drycker än maldrycker eller att finna sig i att förtära en starkare dryck, än de vilja hafva. Jag föreställer mig, att den ständiga rening och törst, som särskildt de starkaste brännvinsarterna frambringa, har mycket stor skuld i alstrandet af vanedrinkare och alkoholister. Till dylikt ändamål bör icke statens lagstiftning direkt medverka.

Från såväl samhällsrättsvisans som nykterhetens synpunkt anser jag därför frågan om sänkning af brännvinets alkoholhalt vara af mycket stor vikt. Den är också en af de lättast genomförda reformerna. Utvecklingen i vårt land har ju redan oförtydbart gått i riktning ditåt, och icke blott, såsom ofvanintagna redogörelse utvisar, på lagstiftningens område, utan äfven i fråga om allmänhetens smak. Dock har sänkningen, enligt min uppfattning, hittills varit både för långsam och för ringa.

I de länder, där brännvinet är svagare — för att icke tala om de vinproducerande länderna — lär själfva missbruket af spritdrycker vara mycket mindre allmänt än i Sverige, som, oaktadt allt energiskt och äfven framgångsrikt nykterhetsarbete, fortfarande i detta hänseende intager en sorgligt framskjuten plats.

I Norge och Danmark samt många andra länder finnes icke någon lagstadgad minimigräns, hvilken alltså där ansetts obehöfelig. Följden har blifvit, att där också i regel brännvinet är svagare än hos oss.

Öfverhufvud taget synes det också både onödigt och olämpligt att stadga någon minimigräns alls. Anledningen till sådant stadgande hos oss kan icke, åtminstone numera, vara omsorg om nykterheten. Snarare får den väl anses vara en önskan att kunna bereda köpare en viss trygghet att för sina pengar få en vara af åtminstone viss lägsta halt af alkohol eller den beståndsdel, som särskildt på grund af beskattningsförhållandena, är hufvudsakligen värdebestämmande. Dock brukar staten icke eljest — om man undantager handeln med ädla metaller — utöfva någon kontroll eller, rättare sagdt, ikläda sig någon garanti för beskaffenheten utaf handelsvaror, utan läser det öfverlätas åt den fria konkurrensen att bjuda köpare en vara till det dess värde bäst motsvarande priset. Att i hälsovårdshänseende mångfaldiga kontrollföreskrifter rörande handeln med lifsförnödenheter finnas utfärdade, är en sak, som icke kan åberopas såsom jämförelse i detta fall, ty ingen lär väl kunna påstå, att alkoholsvagt brännvin är hälsovådligare än alkoholstarkt dylikt. Att exempelvis i matvarustadgar

föreskrifves viss lägsta fetthalt för salubjuden oskummad mjölk, är ej heller något analogt exempel, ty ju fetare mjölken är, desto hälsosammare och näringsrikare torde den i regel vara, under det att ju alkoholstarkare brännvinet är, ju kraftigare giftverkan utöfvar detsamma.

Fordom ansågs ju visserligen brännvin på sätt och vis såsom hörande till lifsförnödenheterna, och det är ej alldeles omöjligt, att denna åskådning utöfvat viss inverkan vid fastsläendet af en minimigräns. Den tiden är dock lyckligtvis numera längesedan förbi, då denna åskådning vann gehör.

Att staten just för brännvin skall, såsom bevillningsutskottet år 1885 uttalade, föreskrifva en viss minimigräns »till förekommande af bedrägerier», synes desto mer opåkalladt, som allmänna strafflagens stadganden om straff för bedrägeri synas härvidlag erbjuda tillräckligt skydd, och i hvarje fall alldeles enahanda skydd som i fråga om all annan handel. Egendomligt ter det sig onekligen, att en sådan speciell statsgaranti skall upprätthållas just i syfte att göra en sådan vara som brännvinet *starkt* och därigenom mera fördärfbringande. Det vore väl mera logiskt, om statens garanti åsyftade en viss *högsta* halt d. v. s. att bereda köpare säkerhet för att ej få starkare giftblandning, än han önskade.

Då herr Wieselgren år 1904 föreslog införandet af en dylik maximigräns för alkoholstyrkan, åberopade han till bevis för möjligheten af en sådan bestämmelse, att vid möte år 1903 mellan ombud för utskänkningsbolagens styrelser 46 ombud ställt sig välvilligt mot ett förslag, att det utminuterade och utskänkta brännvinets alkoholhalt skulle sänkas till *högst* 44 proc., och blott 8 ombud direkt motsatt sig detsamma. Därjämte visade han, att, då Göteborgssystemet i Stockholm år 1903 upphörde med utskänkning af 49 procentigt brännvin, det icke var det närmast starka, 46 procentiga brännvinet, hvars konsumtion i stället ökades, utan att sistnämnda brännvinssorts konsumtion tvärtom minskades med drygt en tredjedel, under det att såväl det då nyinförda 43 procentiga brännvinet fick liflig åtgång som äfven konsumtionen af det ännu svagare 40 procentiga ökades relativt mycket. Detta syntes utgöra ett godt bevis för, att allmänheten själf icke föredroge de starkare sorterna, när svagare bjödes. Att superiet i allmänhet icke ökats genom styrkans sänkning, framgick däraf, att totalkonsumtionen af brännvin samtidigt sjunkit icke obetydligt.

Till dessa uppgifter ber jag få lägga några af nyare datum.

Enligt en under inseende af Göteborgssystembolagens förtroendenämnd af dess sekreterare Nils Frick utarbetad statistik angående åtskilliga, bolagens rörelse berörande förhållanden, uppgick under år 1910 samtliga

132 bolags hela omsättning af renadt brännvin, reduceradt till 50 procent alkoholstyrka, till de mängder af hvarje styrkeslag, som nedanstående tabell angifver.

Styrka i volymprocent	Medelstyrka i volymprocent	Litermängd, reducerad till 50 procent	Summa reducerad litermängd	Antal bolag	Summa bolag	Procent af hela litermängden
39,2	39,2	1,380,867	1,380,867	1	1	6,1
40	40	1,983,820	1,983,820	13	13	8,9
40,5	40,5	150,432	203,726	1	2	0,9
39—42		53,294		1		
41	41	5,137,860	5,391,669	11	13	24,1
40—42		253,809		2		
40—43	41,5	401,505	401,505	2	2	1,8
42	42	6,096,908	6,493,439	51	55	28,9
40—44		396,531		4		
42,5	42,5	617,777	617,777	2	2	2,5
43	43	1,760,490	2,222,451	10	16	9,9
40—46		461,961		6		
43,5	43,5	280,175	425,734	1	2	1,9
43—44		145,559		1		
44	44	1,216,465	1,359,452	8	9	6
42—46		142,987		1		
44,3	44,3	69,209	69,209	1	1	0,3
40—49	44,5	287,040	432,029	1	3	1,9
43—46		144,989		2		
45	45	633,759	932,001	5	7	4,2
40—50		298,242		2		
46	46	582,153	582,153	6	6	2,6
—	—	22,495,832	22,495,832	132	132	100

Af denna tabell framgår, bland annat, att sedan år 1904 brännvinets styrka ytterligare nedgått, så att nu knappast alls förekommer brännvin, som är starkare än 46 proc., och att hufvudmassan har endast 41 à 42 proc. Lägsta styrkan förekommer i Göteborg, som ensamt har 39,2 proc. Stockholm har 41 proc. I Skåne, där de flesta bolagen hafva sin verksamhet, är styrkan nästan öfverallt 42 proc. Norrland har i allmänhet 43—46 proc. De allra flesta och bland dem de största bolagen föra i handeln brännvin endast af en styrka. I de fall, där flera styrkor säljas, har medeltalet uträknats, ehuru väl det ju visst icke är säkert, att konsumtionen af de olika sorterna är lika stor, men uppgift härom har saknats.

Det är att märka, att då i denna tabell brännvinets mängd angifvits

reducerad till 50 proc. alkoholhalt, har reduktionen varit proportionsvis större för de svagare sorterna. Därest enbart volymen lagts till grund, skulle alltså de svagare sorternas öfvervikt i brännvinshandeln framträdtt ännu starkare.

Äfven efter det af herr Wieselgren omförmälda tillfälle har frågan om nedsättning i högsta alkoholhalten hos det saluhållna brännvinet förekommitt vid möten mellan ombud för utskänkningensbolagens styrelser. Vid dessa ombuds fjärde möte, år 1908, förelåg ett förslag från förtroendekommittén, att mötet måtte uttala önskvärdheten af, att en nedsättning af alkoholhalten å saluhållen spirituosa (alltså icke blott å egentligt brännvin) småningom måtte ske ned till 40 proc. I diskussionen öfver förslaget yttrades, å ena sidan, att ett så lågprocentigt brännvin icke ägde någon smak, men å andra sidan uttalades sympatier för förslaget och framhölls, att de flesta bolagen redan afsevärdt nedsatt alkoholhalten, särskildt i västra Sverige, utan att detta vållat olägenhet. Diskussionen fick utgöra svar på frågan.

Till ombudens femte möte, år 1910, hade verkställande direktören för aktiebolaget Göteborgssystemet i Stockholm S. Rubenson utarbetat ett förslag, åsyftande bland annat, att när ett bolag för sitt vid utminuterings saluhållna brännvin fastställt en viss styrka, ej understigande 40 proc., dels en hvar, åt hvilken bolaget öfverlåtitt utminuteringsrätt, skulle vara förbjuden att afyttra starkare brännvin af motsvarande sort och dels Konungens befallningshafvande under vissa förhållanden skulle äga förordna, att enahanda begränsning af spritstyrkan skulle iakttagas inom närbelägna kommuner, för att ej syftet med åtgärden skulle förfelas. I motiveringen framhölls önskvärdheten af ett lagfästade af viss maximistyrka å brännvinet och svårigheten att under nuvarande lagstiftning på grund af bristande tillräcklig sammanhållning mellan bolagen genomföra en allmän nedsättning fullt frivilligt. Genom förslaget skulle emellertid en möjlighet öppnas för att dels skydda det bolag, som vidtog en dylik reform, och dels genom myndighets beslut sprida den vidare. Förslaget vann emellertid icke förtroenderådets förord och afslogs af mötet. Det framhölls dock äfven från motsidan såsom önskvärdt, att allmänheten vänjes vid svagare brännvin än det nu brukliga, men de föreslagna bestämmelserna ansågos svårigen kunna genomföras i praktiken. Det framhölls till och med, att det vore bättre, att saken direkt ordnades genom lagstiftningen. Något skäl *mot* en absolut maximigräns kan icke hämtas ur diskussionen eller beslutet, snarare tvärtom.

Då bevillningsutskottet år 1904 afstyrkte herr Wieselgrens motion angående en maximigräns af 40 proc., anförde utskottet tre skäl.

1) Utskänkningsbolagen inom landet syntes själfmant sträfva att nedbringa alkoholhalten och utskottet funne, att det af motionären afsedda behjärtansvärda syftet lämpligast skulle vinnas därigenom, att allmänheten småningom vandes vid svagare brännvin.

Att åtminstone de flesta bolagen hafva dylik sträfvan torde vara fullt riktigt, enligt hvad den ofvan lämnade statistiken utvisar. Dock har äfven ofvan framhållits, hvilka svårigheter som mött för frivillig öfverenskommelse härom, och åtskilliga bolag hålla ännu ett anmärkningsvärdt starkt brännvin. Detta af utskottet anförda skäl synes emellertid alls icke vara något verkligt skäl mot en maximigräns, ifall denna icke sättes *alltför* låg, så att den *för mycket* anteciperar utvecklingen. Det inträffar ju nämligen ofta, att lagstiftningen lämnar så att säga direktiv för en önskad utveckling och icke blott nöjer sig med att i lagform fastslå ett redan faktiskt förhållande. Det är visserligen glädjande, både att utskänkningsbolagen söka sänka alkoholhalten och att allmänheten tycks småningom följa dem, men häraf följer icke, då detta sträfvande ovedersägligen är godt och samhällsgagneligt att statsmakterna skola lägga armarna i kors och låta utvecklingen sköta sig själf. De synas tvärtom böra underhjälpas och påskynda den goda utvecklingen genom fastställandet af en måttlig maximigräns.

2) En fastslagen maximigräns af 40 proc. skulle omöjliggöra försäljningen af vissa slag af brännvin, såsom pomeransbrännvin och kumminbrännvin, äfvensom whisky, hvilka samtliga innehölle öfver 40 proc. alkohol.

Detta skäl synes icke mycket vägande. Det lärer väl icke med nutidens tekniska hjälpmedel vara omöjligt att så förändra tillverkningen af pomerans- och kumminbrännvin, att dessa brännvinssorters speciella smak kan bibehållas äfven vid en något svagare alkoholstyrka än den nu brukliga. Konsumtionen af dessa brännvinssorter är för öfrigt jämförelsevis mycket obetydlig. De svårigheter, som skulle vållats af en maximigräns af 40 proc., torde för resten ej förefinnas i samma utsträckning, ifall, såsom jag ämnar föreslå, en något högre gräns bestämmes.

Hvad whisky beträffar, synes det icke nödvändigt att betrakta denna dryck såsom egentligt brännvin, utan torde den kunna anses stå utanför de för dylikt brännvin gifna reglerna. Det bör framhållas, att, såsom nedan visas, bevillningsutskottet år 1904 ansett konjak icke böra inräknas under egentligt brännvin. Detsamma bör då kunna ske med whisky. Någon afsevärd olägenhet torde ej häraf kunna uppkomma, då ju denna

dryck icke tillverkas inom landet och hålles i jämförelsevis högre pris än vanligt brännvin. Till förebyggande af missförstånd kan ju whisky uttryckligen undantagas.

3) Bestämmandet af en maximigräns af 40 proc. skulle sannolikt afsevärdt öka förbrukningen af de billigare, alkoholstarkare konjakssorterna, hvilket utskottet, särskildt ur nykterhetssynpunkt, icke kunde finna önskvärdt.

Icke heller detta skäl synes vara af afgörande betydelse. Ty äfven om, såsom utskottet antagit, förbrukningen af de billigare konjakssorterna skulle något ökas genom införandet af en måttlig maximigräns för styrkan hos egentligt brännvin, lär det icke kunna antagas komma att ske i så stor utsträckning, att icke just ur nykterhetssynpunkt det måste anses vara ett *mindre* ondt.

Hvad slutligen beträffar det gränstal, som bör väljas, synes det ännu vara för tidigt att sätta maximigränsen fullt så lågt, som herr Wieselgren år 1904 föreslog, eller 40 proc. Endast 15 proc. af allt år 1910 försåldt brännvin hade denna eller lägre halt. Däremot synes en gräns af 41 proc., hvilken styrka 40 proc. af nämnda brännvin icke öfversteg, kunna anses lämplig och icke beteckna ett alltför häftigt ingrepp i bestående förhållanden. Denna gräns ligger visserligen något under medeltalet, men rikets två största städer komma därunder, och Göteborg har ju visat, att det går för sig att uteslutande hålla till och med så pass svagt brännvin som 39,2 proc. För de bolag, med en brännvinsomsättning af 30,7 proc. af hela rikets, som nu hålla 41,5—42 procentigt brännvin, bör en sänkning af endast 0,5 à 1 proc. icke utöfva någon afsevärd inverkan.

Det är emellertid att hoppas, att den sålunda föreslagna gränsen måtte kunna inom kort ytterligare sänkas, åtminstone till 40 proc., hvilket ju äfven systembolagens förtroendenämnd år 1908 ställt såsom framtidsmål.

Några jämkningar i ansvarsbestämmelserna synas icke påkallade af de nu föreslagna förändringarna.»

Utskottet.

I det uppdrag, som gifvits den af motionären omnämnda, den 17 november 1911 tillsatta kommittén för utredning i nykterhetsfrågan, ingår, förutom vissa uttryckligen angifna uppgifter, »att efter behörig utredning framlägga förslag till jämväl andra välberäknade och verksamma anordningar för att begränsa rusdryckshandteringens skadliga verkningar».

Enligt hvad utskottet inhämtat, kommer därvid äfven det af motionären upptagna spörsmålet att blifva föremål för kommitténs uppmärksamhet, äfven om motionen icke skulle föranleda till någon Riksdagens åtgärd.

Vid sådant förhållande och då kommitténs arbete lär komma att bedrivas med största skyndsamhet, finner utskottet skäl ej föreligga, att något uttalande i ärendet göres från Riksdagens sida.

Utskottet får därför hemställa,

att grefve Mörners förevarande motion, I: 42, om ändring af §§ 1 och 2 i förordningen angående försäljning af brännvin, icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 16 februari 1912.

På bevillningsutskottets vägnar:

K. G. KARLSSON.
